

ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ КАКО БЕЗБЕДНОСНО-ПОЛИТИЧКИ И ДЕСТАБИЛИЗИРАЧКИ ФАКТОР ЗА РАЗВОЈ НА ОПШТЕСТВОТА ВО ТРАНЗИЦИЈА (студија на случај-Република Македонија)

Тања МИЛОШЕВСКА

АПСТРАКТ

Овој труд го детерминира организираниот криминал како национална безбедносна закана за општествата во транзиција, ги открива факторите и спецификите за појава на организираниот криминал во Република Македонија, и ја анализира динамиката на организираниот криминал во Македонија. Основен генератор на организираниот криминал во државите со транзиција претставува стремезот на определени социјални групи и слоеви за зафаќање на доминантна економска и политичка позиција во новонастанатите општествени околности. Дејствувањето на структурите на организираниот криминал имаат негативни безбедносни импликации врз загрозувањето на националната безбедност на Република Македонија кои кулминираат во безбедносно-политички и дестабилизирачки фактор за развој на општествата во транзиција.

Клучни зборови: организиран криминал, транзиција, национална безбедност, закани, сива економија.

ORGANIZED CRIME AS SECURITY-POLITICAL AND DESTABILIZING FACTOR OF DEVELOPMENT ON SOCIETIES IN TRANSITION (case study-Republic of Macedonia)

ABSTRACT

These papers determines the organized crimes as a national security threat to societies in transition, reveals specific factors and the emergence of organized crime in Macedonia, and analyze the dynamics of organized crime in Macedonia. The main generator of organized crime in countries with transition represents the tendency of some social groups and layers to capture the dominant economic and political position in the emerging social circumstances. The activities of the structures of organized crime have negative security implications for national security threat to the Republic of Macedonia, which culminate in security, political and destabilizing factor for the development of societies in transition.

Keywords: organized crime, transition, national security, threats, "grey economy".

ВОВЕД

Со исчезнувањето на идеолошките конфронтации и политичките и безбедносните преокупации од времето на Студената војна во извесна мерка е создаден вакуум, кои ги пополнуваат новите безбедносни и политички опасности и закани. Иако со снемнувањето на двата идеолошки спротивставени блокови, донекаде е намалена можноста за појава на глобален судир, денес постојат низа актуелни или можни судири со низок интезитет кои ја потресуваат безбедноста во регионот. Промените кои во текот на претходните години се случуваат во регионот на Југоисточна Европа бараат тежиштето на безбедноста да се придвижи од поимите и концептите кои се исклучително од воена природа.

Новите ризици и закани (така наречени 'невоени безбедносни закани') од регионите со кои непосредно граничи Западна Европа, како што е Балканот, значајно ја засегнаа Европската безбедност. Тука конструктивно би било да се направи разлика помеѓу воената и невоената безбедност. Традиционално воената безбедност 'се однесува на воената одбрана на државата, и ги третира безбедносните прашања од аспект на воениот баланс како и воената стратегија и тактика'.¹⁰⁷ Од друга страна, невоената безбедност¹⁰⁸ се однесува на невоените конфликтни аспекти на безбедноста. Со други зборови, се фокусира на политичките, социјалните и економските прашања, како што е сиромаштијата и невработеноста, огромниот пораст на населението и загадувањето на околината, растечки национализам и социјални тензии, неконтролирана миграција и принудна преселба, пролиферација на наркотици, организиран криминал и мало и лесно оружје.

Југоисточна Европа претставува за Европа значаен геостратегиски и геополитички регион чија стабилност и безбедност директно влијае врз Европската политичка и безбедносна инфраструктура. Конфликтите и нестабилноста се уште се можни на Балканот и, како последица, безбедносната соработка во Европа моментално се бори да се справи со ризиците од невоената природа и недефинираните сценариски закани од 'надвор од доменот'.

'Границата помеѓу внатрешната и надворешната безбедност се повеќе избледнува. Географската оддалеченост и геополитичките предности кои го карактеризирале и обликувале Балканот веќе не ја гарантираат безбедноста'.¹⁰⁹ Au contraire меѓународните криминални здруженија ја потпомагаат коалицијата помеѓу

¹⁰⁷ Clive Archer, "Aspects of Soft Security", in Ojaneh Hanna (ed.), *The Northern Dimension: Fuel for the EU?*, Helsinki + UPI&IEP, program on the Northern Dimension of the CFSP, pp. 188-208.

¹⁰⁸ Во 1996 Ниелс Хелвер Петерсен, познат по концептот во контекст на регионалната соработка во Европа ги спомена таканаречените меки-невоени безбедносни закани, политичка и економска нестабилност, етнички конфликти, проблеми на малцинствата, гранични спорови, прилив на бегалци, трансгранични еколошки проблеми и организиран криминал.

¹⁰⁹ Ognian Shentov, *"Shaping a Common Security Agenda for South East Europe"*, труд презентирани на меѓународна конференција, Софија, септември 5-6, 2003.

криминалните политички и економски елити и како резултат на тоа организираниот криминал се заканува со надмоќност над средствата за спроведување на законот како и деловните трансакции и трговија а корупцијата се претвори во стратегиска закана како за веќе воспоставените така и за новоформираните демократии.

Природата на територијата во системот на модерната држава е и историски артефакт. Во случајот на криминалните закани, искушението е едноставно: дали достоино конституираните авторитети се принудени да ја отстапат *de facto* јурисдикцијата врз државната територија на тој начин што го отстапуваат регионот надвор од државната контрола-проблематика јасно поврзана со практикувањето на легитимниот авторитет.

Вебер ја согледал контролата на принудните техники како една од основните печати на современата држава: државата сама ја брани територијата, ги апси и казнува криминалците и ги разоружува оние кои претставуваат закана за нејзиниот монопол. "Силните држави" ја вклучуваат оваа карактеристика, додека "слабите" или "квази" државите имаат во најдобар случај делумен удел во употребата на сила. Тука, мораме да погледнеме во ситуациите каде криминалните групи произведоа паралелна и/или конкурентна инфраструктура на принудувања, така што државата е вообичаено неспособна да ги спроведе сопствените закони во одредени региони, внатре во одредени социјални групи или во одредени проблематики. Се создава нова социјална, економска и политичка стратификација на групи и слоеви на моќ, кои таа моќ ја претвораат во политичка власт во услови речиси еднакви на тие на првобитната акумулација на капиталот и на ниски, почетни стандарди и норми на демократизација, ниска демократска свест и култура и неразвиено "цивилно" општество.

ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ-НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСНА ЗАКАНА ЗА ОПШТЕСТВОТА ВО ТРАНЗИЦИЈА

Организираниот криминал се разгледува како национална безбедносна закана и во новите демократски држави како сериозен предизвик и закана за демократијата.

Организираниот криминал е многу комплексен феномен кој вклучува широк и разновиден спектар активности, како трговија со наркотични средства (една од доминантните криминални активности каде постои тесна поврзаност со државните органи, особено со оние кои издаваат дозволи со увоз на стоки, со царинските органи, поврзано со транспортните и шпедитерски организации, како и развиена трговска мрежа за пласирање и растурање на шверцуваните дроги); криумчарење со оружје-активност која носи извонредно голема заработувачка, трговија со луѓе, перење на пари и незаконски трансфери на пари поврзани со терористички активности.

Генерално гледано, организираниот криминал се смета за штетен на две нивоа: на индивидуално и државно/општествено.

На индивидуално ниво очигледно е дека криминалните дела се опасни до тој степен што поттикнуваат страдање на индивидуите преку нанесување на физичка повреда.¹¹⁰ На државно/општествено ниво, заканата на организираниот криминал е уште потешко да се локализира, како што е наведено во извештајот за трговијата со луѓе на Eurorol од 2003 со забелешка за "тешкотијата во јасната идентификација на заканата која што трговијата со луѓе и ја носи на државата". Во литературата се истакнува заканата во потчинување на државниот авторитет и дестабилизација на општествената хиерархија. Предложена е типологија на три етапи во кои организираниот криминал и се заканува на нацијата во државата:

I. *Предаторна-граблива*" етапа во која криминалните организации постепено ја намалуваат, поточно ја преминуваат легитимната пазарна структура;

II. *Паразитска етапа* во која ваквите групи ги инфилтрираат нивните бизниси, и на тој начин создаваат пазари во сенка и ги преземаат државните надлежности, и

III. *Симбиотска етапа* во која криминалните групи се потполно интегрирани во економските и политичките институции на државата, поседувајќи значајна политичка моќ.¹¹¹

Друга група на држави кои се сметаат за пригодни домаќини на организираниот криминал се држави кои преживуваат значајна политичка и економска транзиција. Вакви слаби или "пропаднати" држави се потенцијално подложни на постојан напад од организирани криминални групи при што горенаведениот опис на етапите одговара.¹¹²

Иако е можен натпревар помеѓу групите за контрола врз одредени пазарни сегменти, не постои причина тие да се стремат кон промена на системот од кој што тие профитираат.

Кога или зошто, и дали криминалните мрежи вмешани во легалните економски и политички државни структури ќе претставуваат закана за општеството? Листата е долга:

- приватизација на јавниот сектор во интерес на приватни/лични придобивки,
- влада која претпочита тајност наместо јавно изјаснување, губиток на одговорност и соработка со јавноста,
- ускратување на правото на избор,

¹¹⁰ Massari Monica, Transnational Organized Crime between myth and reality: the social construction of a threat, in (Allum, Felia and Renate Siebert, Eds.), Organized Crime and the Challenge to Democracy, London: Routledge, 2003, pp. 55-69.

¹¹¹ Lupsha Peter, Transnational Organised Crime versus the Nation-State, Transnational Organized Crime, 2/1, 1996, pp. 21-48.

¹¹² Rees Wyn, "Transnational Organized Crime, Security, and the European Union", in (Allum, Felia and Renate Siebert, Eds.), Organized Crime and the Challenge to Democracy, London: Routledge, 2003, pp. 112-125.

- губење на доверба во политичарите и политичките процеси.¹¹³

Покрај новата феноменологија на "мрежен криминал", доаѓа и до промени во начинот на дејствување на криминалните здруженија (*modus operandi*), од кој зависи нивното опсервирање како структури спротивставени на општеството или структури што воспоставиле однос на симбиоза со општеството.¹¹⁴

Податокот дека е тешко да се обезбеди информација за организираниот криминал и облиците на организираниот криминал, ги забавува обидите да се концептуализира овој проблем.¹¹⁵ Сепак, организираниот криминал и понатаму останува нејасен концепт, кој се моделира во зависност од сфаќањата за тоа кој облик на криминал претставува најсериозна закана за општеството и подлежи на влијание на различни политички и институционални интереси. Тој се извршува во еден динамичен контекст, кој нуди и бара определена способност за прилагодување како на криминалците, така и на органите кои го спроведуваат законот. Организираниот криминал го моделира и обликува социјалниот, економскиот и политичкиот контекст во кој дејствува, каде постојат сложени односи помеѓу организираниите криминални групи, државата и општеството, а кои имаат повеќе карактер на симбиоза и клиентелство, отколку конфронтирачки карактер. Стариот концепт на хиерархиски поставени и ригидни организирани криминални групи се промени и придвижи кон концептот на т.н. "бирокарски" организирани криминални групи со добро развиена структура па дури и лабави и флуидни мрежи, поради што задачата да се идентификува и анализира организираниот криминал станува уште потешка.

ФАКТОРИ ЗА ПОЈАВА НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Организираниот криминал претставува закана за непречено и целосно функционирање на демократијата за сите држави во светот, посебно изразено за земјите во развој и за сите посткомунистички земји во транзиција. Активностите на организираниот криминал можат да ја попречат и маргинализираат демократијата, да го парализираат функционирањето на легалните институции на власта, економски да ја исцрпат земјата, а со тоа да ја доведат во прашање независноста и суверенитетот на државата. Поголемите нарушувања и загрозувања на внатрешната безбедност на

¹¹³ Beetham David, Foreword, in (Allum, Felia and Renate Siebert, Eds.), *Organized Crime and the Challenge to Democracy*, London: Routledge, 2003, pp. x-xii.

¹¹⁴ European Union Organised Crime Situation Report, European Commission, Council of Europe, 2005, p. 52.

¹¹⁵ Оливер Бакрески, "Нов меѓународен поредок", списание "Одбрана", вол. XII, бр. 91, 2003, стр. 14.

државата во определени ситуации може да значи и губење на нејзината самостојност и сувереност.¹¹⁶

Во последниве неколку години се појави зголемена интернационализација на активностите на организираниот криминал. Поврзаноста на организираниот криминал со бунтовите, етнонационалните конфликти и тероризмот се чини е многу пораширена отколку што беше пред неколку години. Поврзувањето произлегува од сè поагресивното и софистицирано финансирање или можеби промена на мотивациите на организираниите криминални групи во мотивации кои се многу потесно поврзани со политички цели и стекнување со моќ отколку само со бизнис односно профит.

Нестабилноста и конфликтите го одбележаа регионот од почетокот на 1990 година. Распадот на СФРЈ и војните што се водеа доведоа до зголемување на организираната криминална активност во Југоисточна Европа. Потребата за финансирање на војната доведе до појавата на т.н 'воена економија', за добивање на свои фондови од илегални активности, посебно од трговијата со дрога и оружје. Мрежите и пазарите создадени во текот на војната останаа во функција и после завршувањето на војната, бидејќи се покажаа како многу профитабилни. По 1990 година, различни фактори влијаат врз зголемувањето на организираниот криминал како безбедносно-политички и дестабилизирачки фактор на општествата во транзиција.

Регионални специфики. Голем дел од продуктивните економски капацитети беа уништени за време на војната или беа целосно запоставени во текот на 1990-те, губејќи ги на тој начин меѓународните пазари на кои порано имаа пласман. Во текот на 'загубената деценија' големо внимание се посветуваше на трговијата со легални и нелегални производи, значително зголемувајќи ги трошоците на регионалната трговија. Зголемените удели во криумчарењето и трговијата го следеа истиот тренд, создавајќи плодна почва за организираниот криминал, кој се чини дека се претвори во клучен механизам за противзаконско прераспоредување на националното богатство во регионот.¹¹⁷

Christopher Hill (Кристофер Хил) поранешен амбасадор во Македонија (1996-1999), ја опиша Македонија како 'пријатна мала земја во лошо соседство'.¹¹⁸

¹¹⁶Види пошироко: Митко Котовчевски, 'Организираните криминал-најсериозна закана за националната безбедност на Република Македонија и за нејзините евроатлански интеграции', во 'Република Македонија помеѓу самитот во Рига и членството во НАТО', Министерство за одбрана на Република Македонија, 2007, стр.61.

¹¹⁷ Види Извештај на Центарот за истражување на демократијата Партнери во криминалот: Ризикот од симбиоза помеѓу безбедносниот сектор и организираниот криминал во Југоисточна Европа (2004) и извештаите на ICG: Србија: Вртење на тркалата (2005) и Салтото на Србија (2004).

¹¹⁸ Kitty McKinsey, "Yugoslavia: NATO, US Pledge to Uphold Stability in Macedonia", Radio Free Europe/Radio Liberty, April 19, 1999.

Последиците од војните во Хрватска, Босна и Косово, како и колапсот на Албанија во 1997 година, значеше дека регионалното опкружување станува многу опасно за Македонија. Всушност, целиот регион може да се каже дека се затвори во "корупциска криза", која е обележана со неочекуван прилив на илегални ресурси, организирани криминални групи и општа социјална дислокација предизвикана од војните, државниот колапс и економските санкции.¹¹⁹

Анархијата во Албанија. Со отварањето на оваа херметичка затворена држава после падот на комунизмот, клептократската елита којашто тајно ги присвои средствата на државата буквално ја презеде власта. Сепак, нивното владеење беше со слаб здив, бидејќи крахот на шемата на пирамидалните штедилници во 1997 година ја втурна Албанија во хаосот на безвластието и војните меѓу ривалските кланови. Во овој период, полициските и воените арсенали беа масовно ограбувани.¹²⁰

Војната во Југославија. За време на постоењето на Југославија, 75% од хероинот чијашто дестинација беше Западна Европа, минуваше низ Србија, Хрватска и низ Словенија. Со борбите во Хрватска, а подоцна и во Босна, оваа маршрута стана непроодна. Алтернатива беше маршрутата Бугарија-Романија-Словачка-Чешка, но поради засилените напори за нејзино спречување во Средна Европа, таа беше премногу ризична. Како последица на тоа, "цевководот" за дотур на дрога беше пренасочен преку територии населени со Албанци во граничните области на Македонија, Јужна Србија и на Косово.¹²¹ Оваа гранична зона на нарко-трговијата е токму онаа преку која крстосуваа албанските паравојски за го прошират конфликтот во Јужна Србија и во Македонија. Така, се појавуваат силни, добро финансирани криминални структури водени од страна на партиите кои имаат интереси од исходот на некој конфликт. Ова може да вклучи, интерес во одоговлекувањето на некој конфликт или експлоатирањето на тензиите со цел да се зголеми профитот. Во услови каде што се водат скапи војни по секоја цена, трошоците не можат да бидат преку вистинска имплементација на националната економија, така што државите на територијата на поранешна Југославија го прифатија криминалот како извор на воспоставување и појава на партнерства во подземјето. Криминалното дејствување засновано првенствено на етнонационална основа, особено

¹¹⁹ Robert Hislope, "Corrupt Exchange in Divided Societies: The Invisible Politics of Stability in Macedonia", Department of Political Science, Union College, Paper prepared for the Southern Political Science Association 77th Annual Conference, January 5-7, 2006, p.31.

¹²⁰ Се проценува дека во 1999 година 20.000 до 30.000 парчиња лесно оружје биле испратени од Албанија за Косово, преку Македонија. Duncan Perry, "Macedonia's Quest for Security and Stability", *Current History*, March 2000, pp. 129-136.

¹²¹ "Albanian Drug Barons Find Their Way Around the War", *The Guardian*, London, November 1, 1994; "Kosovo is Mafia's heroin gateway to West", *The London Times*, July 24, 1999.

дејствува во региони каде што државните институции се ранливи, економските извори се ограничени и меѓуетничките тензии се високи.

Бизнисот со прекршување на санкциите. Наметнатите меѓународни санкции на Југославија во 1992 година придонесоа за појава на криумчарски активности. Селата населени со Албанци во пограничните области на Македонија, Косово и во Јужна Србија станаа зони на беззаконие каде што се шверцуваа најразлични стоки. Во 1993 година Југославија беше исклучена од членството во Интерпол, со што се намалија капацитетите на српската полиција за надзор и за спречување на криминалот. Впрочем, тимот на ЕУ¹²² поставен да ја набљудува границата пресмета дека од Македонија кон Србија патуваа во просек 1.000 камиони неделно. Овие шверцерски операции немаше да бидат можни без македонските соучесници во рамките на државата. Токму во таа поврзаност се гледа симбиозата на албанскиот соц-криминалитет и корумпираноста на македонската држава. На организираниите криминални групи им беше потребно одобрение од луѓе од власта за да можат да осигураат безбедно минување на своите стоки и испорака на услугите за својата клиентела.¹²³ Министерството за внатрешни работи признава дека меѓу оние кои се најподложни на корупција во државата се вработените во царинските служби, полицијата, здравството и во даночната служба.¹²⁴

Истражувањата на феноменологијата и на етиологијата на организираниот криминал не може да се потпре ниту на официјални финансиски и други показатели, кои може да се земат како варијабли што може во вкрстени истражувања да се анализираат како важни индикатори за состојбите на организираниот криминал. Доволно е да се спомене само проблемот на "сивата економија" во која цути организираниот криминал и која не се намалува (според различни процени на економистите покрива простор од 50% од економскиот живот). Појавните облици на сивата економија создаваат услови за афирмација на корупцијата, шверцот и измамите. Сивата економија станува системско прашање, но и прашање на системот. Последица е создавање на нова елита која својата егзистенција ја должи на сивата економија и корупцијата.¹²⁵ Економската основа на организираниот криминал е засилена со два фактори-високата стапка на невработеност и огромниот удел на "сивата економија". "Сивата економија" генерира околу 40 и 50% од националниот приход на земјите од

¹²² Мисија во Македонија за поддршка на санкциите-Mascam.

¹²³ Претставниците на ОБСЕ тоа го формулирале на следниов начин: "Ако работиш во царинската служба на граничните премини и заработуваш 450-500 германски марки како командир, а можеш да заработиш 1.000-2.000 германски марки од секој камион што ќе ја мине границата, тогаш тоа е вистинско искушение за секој што не ја сака својата професија".

¹²⁴ United Nations Development Programme, "Early Warning Report", Report No.2, November 2000.

¹²⁵ Goran Milosevič, *'Uzroci i pojavni oblici sive ekonomije u Srbiji'*; Organizovani kriminalitet-stanje i mere zaštite, Beograd, 2005, стр. 570.

Југоисточна Европа. Просечната невработеност во овој регион е 21%.¹²⁶ Ова е огромен извор на луѓе за организирани криминални групи. Големата невработеност исто така, создава средина која е погодна за трговија со луѓе, која е една од најпрофитабилните илегални активности во Европа.

Ширењето на економскиот криминал придонесува за опстојување на црни и сиви сектори во националните економии во регионот. За многу земји овие сектори претставуваат 30 до 40 % од нивниот БНД. Според некои проценки, за земји како што е Турција, Албанија, Македонија, Србија и Црна Гора, овој процент е уште поголем.¹²⁷ Исто како и легалните пазари, црната и сивата економија се раководат според правилото на побарувачка и потрошувачка. Незаконската трговија кон Западна Европа го зголемува ризикот за безбедноста на целиот континент.¹²⁸

Цариниците се вмешани во криминални партнерства со бизнисмени, подземјето и нивните бизниси, комерцијални структури со матни активности, транспортери и поедини увозници. Ова се трајни партнерства преку кои цариниците се здобиваат со провизија за "поединечни услуги" и постојани придобивки од операциите при увоз. Во некои случаи цариниците потпаѓаат под притисок на локалните и централните претставници на власта, владејачки групи и криминални организации. Главниот потенцијален безбедносен ризик произлегува од социо-економската несигурност и невработеност, високото ниво на корупција во политичките и економските системи, ниското ниво на доверба во полицијата и правниот систем, ограничен капацитет за ефективно примање меѓународна помош како и од организиран криминал, кој што е поврзан со недостаток во спроведувањето на законот, погранична контрола, и царината: шверц, трговија со дрога, трговија со луѓе и други активности.¹²⁹

Основата на правната држава ја сочинуваат индивидуалните слободи и права и заедничките функции на живот што се нужни за нивната заштита, остварување и развивање. Овие добра се повеќекратно загрозени со облиците на организиран криминал што предизвикуваат парализа на заштитните механизми. Од друга страна, организираниот криминал ги поткопува самите демократски основи на правната држава. Со својата прикриеност и континуирано дејствување, а особено со системот на заштита што им обезбедува фактички имунитет на извршителите, тој претставува директна закана за институциите на системот, промовирајќи свој сопствен, паралелен систем на

¹²⁶ Ilie Petkan, "Corruption, Contraband and Institutional Reform", PARI daily, 3 February 2003.

¹²⁷ Причини за оваа појава се неорганизираноста на различните служби задолжени за следење на финансиските движења, промените на имотните состојби на граѓаните итн.

¹²⁸ Ilie Petkan, "Corruption, Contraband and Institutional Reform", PARI daily, 3 February 2003.

¹²⁹ Fotios Moustakis, "Soft Security Threats in the New Europe: The Case of the Balkan Region", European Security, Taylor & Francis, 2004. pp. 149-150.

односи, правила и контрола, недопирлив, особено за демократската контрола на јавноста.¹³⁰

Поради способноста на организираниите криминални групи да продираат во законското општество многу лесно и нивната подготвеност да ги игнорираат националните граници, тие претставуваат закана за националната безбедност. Заканата за националната безбедност е директно поврзана со ранливоста на секоја држава. Кога државата е сфатена како слаба, заканата е поголема.

ДИНАМИКА НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Внатрешно политичките прашања поврзани со суверенитетот на државата, економската рецесија, санкциите против Југославија и војната во соседните земји негативно влијаеа на Република Македонија. Како и во другите земји во регионот, овие фактори им овозможиле на организираниите криминалци да работат и да се здобиваат со противправна заработувачка. Може да се забележи дека во Македонија, институтот заплenuвање на имотот, кога станува збор за корист остварена со кривично дело, не се применува.

Главните економски криминални активности се измами во јавни набавки, предизвикување стечај, измами при приватизации и затајување на ДДВ. Во моментот не постојат детални проценки за штетата причинета од овој вид на криминал по јавните приходи која би можела да се изрази во стотици милиони евра. Измамите при јавните набавки често се вршат откако ќе биде избрана најповолната понуда преку менување на договорот при што се зголемува цената на првичната понуда. Забележани се и измами на банки при што се одобруваат грантови и кредити врз основа на фалсификувани документи. Фалсификувањето на званични и административни документи најчесто се користи за здобивање со имот на нелегален начин, добивање на дозволи за увоз на стоки под повластени услови и др. Затајувањето на ДДВ и фалсификувањето на легална стока се исто така посочени како проблем, при што фалсификувањето опаѓа, додека затајувањето се чини дека е во пораст. Во однос на пиратеријата и фалсификувањето на легални производи, властите имаат евидентирано производство, дистрибуција, продажба и изнајмување на порнографија, филмови и компјутерски производи. Неодамнешните акции против овој вид криминал резултираа со растурање на криминална група за производство на овој вид производи и заплenuвање на опремата и снимениот материјал. Постојат исто така случаи на фалсификување на прехранбени производи, безалкохолни и алкохолни пијалоци и

¹³⁰ Владо Камбовски, "Организиран криминал", 2-ри Август Штип, Скопје, 2005, стр 56.

други производи за потрошувачка наменети за домашниот пазар. Неодамнешните напори за спроведување на законот беа успешно усмерени кон овој вид на криминал.

Покрај ефикасното прикривање на нелегалните активности, формирањето или користењето на таква структура-со основање ново трговско друштво, купување акции или преземање на некое постојно, што, патем, во Република Македонија масовно се практикуваше, а се практикува и денес поради слабата законска регулатива, е исклучително погодно за обезбедување на формална логистичка поддршка на нелегалните активности, овозможување на перење пари, лесна комуникација со државните структури, учество во јавни набавки и тендери, развивање на дополнителни економски и други активности и контрола на пазарот. Како посебно атрактивни се појавуваат секторите на производство и услуги што носат високи профити, како што е градежништвото, прометот со недвижности, осигурувањето, банките, транспортот, трговијата и преработката на нафта и на деривати, увозот-извозот, итн. Меѓу другото, оваа форма на дејствување овозможува остварување огромни профити со мултиплицирање на криминалните приноси вложени како основачки капитал во компаниите.¹³¹

Лицата кои се задолжени за водење на стечајните постапки на поранешните државни претпријатија се инволвирани преку измами во приватизации и безправно присвојување на јавни средства во секторот за јавни комунални услуги каде постои вмешаност на раководниот кадар, политички врски и корупција. Сложеноста и чувствителноста на ваквите случаи ги отежнува истрагите и покренувањето на обвиненија, додека социјалните и економските последици за општеството придонесуваат кон тоа јавноста во Република Македонија да биде особено чувствителна на исходот и на резултатите кои се очекуваат од овие случаи.

Организираните криминални групи се разликуваат по нивното потекло, големина, област на специјалност и некој други параметри, создаваат многу флексибилни, комплексни меѓународни односи и се повеќе се чини дека ги мешаат активностите со мал ризик, со оние со голем ризик. Организираниот криминал во голема мера е невидлив и е многу често поврзан со легитимниот бизнис.¹³²

Во Република Македонија дејствуваат организирани криминални групи и нивната структура е во најголем дел хиерархиска. Тие во најголем дел дејствуваат во транснационални размери и посебно во следниве Источно европски држави: Албанија, Бугарија, Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора, Унгарија, Романија, Молдавија, Словачка, Словенија, Турција, Русија и Украина. Покрај овие држави тие дејствуваат и во

¹³¹Владо Камбовски, "Организиран криминал", 2-ри Август Штип, Скопје, 2005, стр.103.

¹³²CARPO Regional Project, "Update of the 2006 Situation Report on Organized and Economic Crime in South-eastern Europe", European Commission, Council of Europe, Strasbourg, June 2007, p.9.

Австрија, Германија, Грција и Италија. Посебно, организираниите криминални групи од Македонија започнаа профитабилна соработка со албанските и српските криминални организации, особено со оние кои се вклучени во трговијата со хероин и синтетичка дрога. Албанците од Македонија и Косово имаат големо учество во пазарите на дрога во Австрија, Германија, Чешка, Унгарија, Полска, Белгија и речиси ексклузивно го снабдуваат швајцарскиот пазар.¹³³

На Балканот, многу често, националистичка дури и патриотска реторика служи за да се прикрие криминалниот економски интерес. Атенатот врз српскиот премиер Ѓинѓиќ од страна на моќни криминални структури фрли светло на големината на овој проблем. Највлијателните организирани криминални групи се автохтони со многу силни врски во регионот, а во некои случаи и во земјите на ЕУ. Како и да е, ексклузивната етничка припадност станува се помалку значајна, па дури и албанските организирани криминални групи, основаа тесна врска со турските, македонските, српските и други организирани криминални групи.¹³⁴

Организираните криминални групи во Македонија се вклучени во многубројна матрица на криминални активности, од трговија со дрога до кражба на автомобили. Заеднички *modus operandi* на овие организирани групи е корупцијата. Таа се развиваше од пасивна експлоатација до активна принуда и се здоби со капацитет не само да го успорува економскиот растеж туку и да го 'храни' организираниот криминал и по редослед да предизвикува политичка и општествена нестабилност.¹³⁵

Учесниците и основната структура на организираниот криминал може да се менува во зависност од криминалното дело што треба да се изврши. Мрежата што е неопходна во трговијата со кокаин, на пример, во голема мера се разликува од незаконската трговија со оружје. Во првиот случај, структурата на соработка меѓу одгледувачите, пренесувачите, посредниците, трговците на големо и уличните дистрибутери се неопходни за испорака на производите од точката на потекло до точката на потрошувачка-процес на координација кој се изведува потешко, заради потешкотиите во транспортот на производите во рамките на државната граница. Следствено, се внесува во 'игра' и сложената и единствена мрежа за остварување профит од продажбата на дрога, која вклучува специјалисти за перење пари, финансиски институции, вистински фирми и лажни компании, како и други соучесници. Спротивно на тоа, трговците на оружје ретко се вклучени во производството на стоката,

¹³³ Muco, M, "Corruption and Public Governance in Southeastern European Transition countries: the case of Albania", revised January 2000, достапно на: <http://wiiwsv.wsr.ac.at/wiiwpup/muco.pdf>

¹³⁴ CARPO Regional Project, "Update of the 2006 Situation Report on Organized and Economic Crime in South-eastern Europe", European Commission, Council of Europe, Strasbourg, June 2007, p.9.

¹³⁵ International Crisis Group (ICG), "Macedonia's Public Secret: How Corruption Drags the Country Down", Balkans Report no.133, 14 August 2002, достапно на: <http://www.southeasteurope.org>.

и бидејќи нивната клиентела, најчесто, ја сочинуваат национални вооружени групи, проблемите со откривање се помали од оние со трговијата со дрога, и покрај големината на стоката.¹³⁶

Криминалните организации по природа се насилни. Платените убиства се извршуваат за отстранување конкуренти и пречки во криминалниот бизнис, како и обвинители и судии. Криминалното насилство е фронтален напад на законот и создава повисоки нивоа на насилство во општеството. Примената на насилство или закана е начин на кој организираните криминални групи ја зачувуваат доминантната, монополска положба на пазарот на криминални услуги, а насилството е најчесто насочено кон конкурентните групи, кон сведоците или кон полицијата и другите служби чијашто функција е спречување на организираните криминални активности. Сепак, во последните неколку години е забележлива промената на тактиката на криминално дејствување со избегнување на отворена конфронтација и насилство, и примена на други методи, како што е корупцијата и злоупотребата на положбата и влијанието.

'Користењето на влијание врз политичките и врз економските структури, јавната администрација, судството, полицијата и медиумите денес станува главно оружје во дејствувањето на криминалните групи и мрежи. Мошне често тоа прераснува во корупција, поточно во класичен однос на наплатување на противзаконските услуги од носителите на јавните функции, финансиски и други недозволен трансакции, остварување на функциите на откривање и гонење или пресудување или користење на услугите на медиумите. Но, сè поголемо значење добиваат формите на влијание врз политичките партии и власта преку финансирање на изборните кампањи и фаворизирањето што следува по изборната кампања'.¹³⁷

За разлика од примената на насилство, овој метод е карактеристичен за 'симбиотичкиот' тип на организиран криминал, кој станува сè поприсутен: преку корупција и 'тргување со влијание' се остварува цврста испреплетеност на криминалните и легалните структури и нивните активности и доаѓа до проникнување на организираниот криминал во заштитните механизми на државата. Симбиозата, односно поврзаноста меѓу двата ентитети претставува заемна релација во која преживувањето и јакнењето на едниот е претпоставка за јакнење на другиот. Тоа значи дека криминалот се одржува и јакне со помош на државата, државата опстојува и ги остварува своите функции со помош на криминалот.¹³⁸

¹³⁶ Allan Castle, "Transnational Organized Crime and International Security", Institute of International Relations, The University of British Columbia, Working Paper No.19, November 1997, p.8.

¹³⁷ Владо Камбовски, 'Организиран криминал', 2-ри Август Штип, Скопје, 2005, стр102.

¹³⁸ William Chambliss, "Organized Crime and 21 st Century", p 17.

Државите може да имаат голем број различни улоги, кога станува збор за криминалните активности: жртва, обвинител, пасивен сведок или активен соучесник. Улогата на државите во одредени области од криминалните активности е дел од тајните активности на тајните служби или како резултат на директно или имплицитно вклучување на владата во криминалните активности (на пр., олеснување на активностите на перење на пари, игнорирањето на меѓународните кругови на трговија со луѓе, одбивање учество во вонредни постапки или потпишување договори за екстрадирање, во случаи каде што се знае дека државата ги заштитува лицата што извршиле посериозни кривични дела).¹³⁹

Многу организирани криминални групи се карактеризираат како 'флуидни', 'структурирани во ќелија', и 'мрежовидни'.¹⁴⁰ Можниот модел со пофлуидни односи, послободни контакти и *ad hoc* дејства во рамките на и меѓу криминалните групи ја има предвид потребата од анонимност и тајност на криминалното однесување, затворените односи и импровизорноста, еднократните зделки и договори.¹⁴¹

Промената на основните карактеристики на организираниот криминал во последниве неколку години-од облик на дејствување јасно спротивставен на општеството во 'симбиотички' облик, од хиерархиски поставени криминални групи во дифузни 'криминални мрежи', од примена на насилство во користење на корупција и 'тргување со влијание', се рефлектира и врз новите техники на самозаштита на организираните криминални структури. Резултат на споменатите промени е и сè поголемото користење на комерцијални, трговски структури преку кои се остварува привид на легална активност и се воспоставуваат полесно врски со државните структури или воопшто со финансиските, со банкарските и со други институции и трговски друштва.

„Сепак, може да се каже дека организираниот криминал останува синоним за наднационална организираност и концентрација на огромна финансиска моќ”.¹⁴²

Таквото сознание го потврди и нашето сопствено искуство со реструктурирањето на целиот економски систем во услови на непостоење на никакви заштитни или контролни механизми во периодот на трансформација на општествениот капитал, намерно пролонгиран за да се етаблира новата социјална структура заснована врз политичка моќ и влијание. Потребната казненоправна заштита што требаше и треба

¹³⁹Allan Castle, *"Transnational Organized Crime and International Security"*, Institute of International Relations, The University of British Columbia, Working Paper No.19, November 1997, p.9.

¹⁴⁰CARPO Regional Project, "Update of the 2006 Situation Report on Organized and Economic Crime in South-eastern Europe", European Commission, Council of Europe, Strasbourg, June 2007, p.9.

¹⁴¹Allan Castle, *"Transnational Organized Crime and International Security"*, Institute of International Relations, The University of British Columbia, Working Paper No.19, November 1997, p.8.

¹⁴²Оливер Бакрески, 'Нов меѓународен поредок', списание 'Одбрана', вол.XII, бр.91, 2003, стр.14.

да го следи процесот на транзиција изостана поради упорното ширење на убедувањето-дека можните забрани или контрола би биле спротивни на духот на пазарната економија и нејзините законитости.

* * *

Секоја економска и политичка криза создава поволни услови за развој на нови облици на криминал, појавување на постојните низ нови форми и за нивно прераснување во организиран, односно меѓународен организиран криминал. Посебно придонесува фактот што во таквите услови државата во правна смисла не функционира потполно, а во економски домен не е во можност да го контролира и насочува пазарот, што создава поволни услови за функционирање на организираниот криминал и на воспоставување врска со државните и други органи, поради негово понатамошно егзистирање и ефикасна сопствена заштита од активностите на надлежните државни органи и примена на репресивни мерки.

Организираните криминал претставува нов облик на закана и предизвик на безбедноста. Поради тоа е потребно да се пронајде нова дефиниција на моделот на безбедноста и нови механизми на решавање на проблемите на безбедноста, со цел на овие предизвици биде соодветно одговорено.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Archer, C.: "Aspects of Soft Security", in Ojaneh Hanna (ed.), *The Northern Dimension: Fuel for the EU?*, Helsinki + UPI&IEP, program on the Northern Dimension of the CFSP.
2. Бакрески, О.: "Нов меѓународен поредок", списание "Одбрана", вол.XII, бр.91, 2003.
3. Beetham, D.: in (Allum, Felia and Renate Siebert, Eds.), *Organized Crime and the Challenge to Democracy*, London: Routledge, 2003.
4. CARPO Regional Project, "Update of the 2006 Situation Report on Organized and Economic Crime in South-eastern Europe", European Commission, Council of Europe, Strasbourg, June 2007.
5. Castle, A.: *"Transnational Organized Crime and International Security"*, Institute of International Relations, The University of British Columbia, Working Paper No.19, November 1997.
6. Chambliss, W.: "Organized Crime and 21st Century".Centre for Criminology

Faculty of Social Sciences, The University of Hong Kong, 1999.

7. Duncan, P.: "Macedonia's Quest for Security and Stability", *Current History*, March 2000.

8. European Union Organised Crime Situation Report, European Commission, Council of Europe, 2005.

9. Hislope, R.: "Corrupt Exchange in Divided Societies: The Invisible Politics of Stability in Macedonia", Department of Political Science, Union College, Paper prepared for the Southern Political Science Association 77th Annual Conference, January 5-7, 2006.

10. International Crisis Group (ICG), "Macedonia's Public Secret: How Corruption Drags the Country Down", *Balkans Report* no.133, 14 August 2002, достапно на: <http://www.southeasteurope.org>.

11. Извештај на Центарот за истражување на демократијата Партнери во криминалот: Ризикот од симбиоза помеѓу безбедносниот сектор и организираниот криминал во Југоисточна Европа (2004) и извештаите на ICG: Србија: Вртење на тркалата (2005) и Салтото на Србија (2004).

12. Камбовски, В.: 'Организиран криминал', 2-ри Август Штип, Скопје, 2005.

13. Котовчевски, М.: 'Организираниот криминал-најсериозна закана за националната безбедност на Република Македонија и за нејзините евроатлански интеграции", во 'Република Македонија помеѓу самитот во Рига и членството во НАТО", Министерство за одбрана на Република Македонија, 2007.

14. Lupsha, P.: *Transnational Organised Crime versus the Nation-State*, *Transnational Organized Crime*, 2/1, 1996.

15. Massari, M.: *Transnational Organized Crime between myth and reality: the social construction of a threat*, in (Allum, Felia and Renate Siebert, Eds.), *Organized Crime and the Challenge to Democracy*, London: Routledge, 2003.

16. McKinsey, K.: "Yugoslavia: NATO, US Pledge to Uphold Stability in Macedonia", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, April 19, 1999.

17. Milosevič, G.: *'Uzroci i pojavni oblici sive ekonomije u Srbiji'*, Organizovani kriminalitet-stanje i mere zaštite, Beograd, 2005.

18. Moustakis, F.: "Soft Security Threats in the New Europe: The Case of the Balkan Region", *European Security*, Taylor & Francis, 2004.

19. Muco, M.: "Corruption and Public Governance in Southeastern European Transition countries: the case of Albania", revised January 2000, достапно на: <http://wiiwsv.wsr.ac.at/wiiwpup/muco.pdf>

20. Petkan, I.: *"Corruption, Contraband and Institutional Reform"*, PARI daily, 3 February 2003.

21. Shentov, O.: *"Shaping a Common Security Agenda for South East Europe"*, труд презентиран на меѓународна конференција, Софија, септември 5-6, 2003.
22. The Guardian. *"Albanian Drug Barons Find Their Way Around the War"*, London, November 1, 1994.
23. The London Times, *"Kosovo is Mafia's heroin gateway to West"*, July 24, 1999.
24. United Nations Development Programme, "Early Warning Report", Report No.2, November 2000.
25. Wyn, R.: "Transnational Organized Crime, Security, and the European Union", in (Allum, Feliaand Renate Siebert, Eds.), *Organized Crime and the Challenge to Democracy*, London: Routledge, 2003.